

UN MEDALION DE LA COMMODUS DESCOPERIT LA TOMIS

COSTEL CHIRIAC

Piesa pe care o prezentăm se află în colecțiile Cabinetului numismatic al muzeului din Constanța¹ și face parte din inventarul unui mare mormînt comun, lucrat din lespezi de calcar descoperit într-una din necropolele tomitane, în anul 1982². Acest tip de mormînt a fost datat de către descoperitori, pe baza materialelor arheologice, în secolul III—IV³.

Este vorba despre un medalion de bronz de la împăratul Commodus (176—192) aflat într-o stare de conservare relativ bună și care a fost prezentat sumar de către primii editori drept „bătut într-o colonie grecească”⁴. Am socotit necesar reluarea discuțiilor asupra acestui medalion deoarece poate fi considerat un exemplar de excepție pentru tabloul circulației monetare la Tomis în epoca romană. Prezentăm mai jos descrierea piesei (fig. 1).

AE, ↓, 41 mm; 36,95 g; MINAC inv. 53510.

Avers: [A]Υ KAI M AYPH KOMOΔOΣ; bustul lui Commodus laureat, purtînd cîrșă și paludament, privind spre dreapta.

Revers: EΠI ΣΤΡ[Η AI ΠΙΟ]Υ KOINON OMONOI[A] în exergă ΠΕΡΙΓΜΗΝΩΝ KAI ΕΦΕΣΙΩΝ. În cîmp, la stînga, imaginea statuiei de cult a lui Asklepios din Pergam privind către stînga și ținînd în mîna dreaptă bastonul cu șarpele. La dreapta, imaginea statuiei Artemisei din Efes redată frontal.

Execuția artistică a imaginilor de pe avers și de pe revers este de nivel artistic destul de ridicat. Conform legendei de pe revers, medalionul a fost emis la Pergam (în Mysia), metropolă din Asia Mică. Este cunoscută activitatea monetară intensă a orașelor microasiatice în epoca romană, materializată prin emisiuni de bună calitate din punct de vedere artistic⁵. Analizînd acest fenomen monetar caracteristic orașelor din Grecia și Asia Mică, istoricul de artă C. Vermeule ajunge la concluzia că se pot distinge trei mari grupuri stilistice monetare corespunzînd perioadelor: 1. Augustus - Traian (27 î. Chr. — 117 d. Chr.); 2. Hadrian — împărații Severi (117—235); Ma-

¹ Mulțumim colegei Antoaneta Vertan pentru amabilitatea de a ne încredința piesa spre publicare.

² V. Lungu, C. Chera, *Pontica*, 18, 1985, p. 215—231.

³ *Ibidem*, p. 215.

⁴ *Ibidem*, p. 227, pl. V, 49.

⁵ C.C. Vermeule, *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*, Cambridge-Massachusetts, 1968, p. 142.

ximin-Tracul — Dioclețian (235—300). Aceste grupuri stilistice se caracterizează prin anumite subiecte și trăsături specifice⁶.

Medalionele de acest tip, numite în literatura numismatică de limbă engleză „alliance coins” sau „alliance medallions”⁷ erau emise de orașele grecești constituite în comunități (KOINON) și aveau figurate pe revers: divinitățile de seamă ale provinciilor, divinități mai mari sau mai mici, combinate, ale orașelor aliate (ca în cazul de față), personaje mitice și legendare monumente de arhitectură laică, personificarea unor acțiuni imperiale, temple importante, construcții deosebite, etc.⁸. În acest sens, reamintim că reversul medalionului nostru înfățișează statuile de cult ale divinităților reprezentative pentru cele două orașe aliate, Pergam și Efes, adică Asklepios și Artemis. Acest tip monetar din vremea lui Commodus este cunoscut în literatura de specialitate în mai multe variante, mai ales în ceea ce privește reversul, cât și legenda⁹.

⁶ *Ibidem*, p. 143.

⁷ *Ibidem*, p. 148. B.V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*, Londra, 1892, p. 110, nr. 492.

⁸ C.C. Vermeule, *op. cit.*, p. 142—168.

⁹ Mai apropiate de piesa noastră sunt cele din: BMC, *Mysia*, p. 164, nr. 354—355 și pl. XXXIII, 4 (care figurează și la C.C. Vermeule, *op. cit.*, p. 149, fig. 78); B.V. Head, *op. cit.*, p. 110, nr. 402 și pl. XXXVIII, 1. Variantele acestui tip constau în faptul că, pe revers, poziția celor două divinități este inversată în timp, iar pe unele piese apar, ca elemente în plus, față de cea de la Tomis, fie deasupra o Victorie ce încununază statuile lui Asklepios și Artemis, fie un *omphalos* la picioarele primei divinități. În rest, diferențele sînt minore și datorate probabil particularităților atelierelor de emisiune. Menționăm și unele variante cu legende diferite de aceea din cazul de față (BMC, *Mysia*, p. 165, nr. 356—357). Pentru același tip, vezi și Rosella Pera, *Homonia sulle monete da Augusto agli Antonini*, Genova, 1984, p. 105—109.

Nu insistăm asupra amănuntelor de ordin stilistic și artistic, dar vom face unele observații asupra conținutului legendei de pe revers și a semnificației unor termeni. Astfel, constatăm menționarea numelui funcționarului (strateg) sub care s-a emis acest tip monetar în vremea lui Commodus. Acesta este II. Αἴλιος Ilios și este cunoscut la Pergam încă din vremea lui Marcus Aurelius¹⁰. Ne mai reține atenția termenul OMONOIA prezent în cea de-a doua parte a legendei. Asupra semnificației acestui termen în lumea elenistică și greco-romană s-a scris relativ mult, considerându-se că, în principiu, OMONOIA este legată de ideile *philia* și *philantropia*, ea reprezentând aspectele sociale ale ambelor¹¹. OMONOIA desemna în lumea greacă (ca și CONCORDIA la romani) unul dintre idealurile, irealizabile de altfel, ale lumii elenestice, mai ales în vederea satisfacerii pretențiilor moral-politice ale Imperiului roman¹². După Demitrian pe monedele microasiatice apar legende ca: ΣΕΒΑΣΤΗ ΟΜΟΝΟΙΑ — CONCORDIA AVGVSTA; ΟΜΟΝΟΙΑ ΣΤΡΑΤ(ΟΥ) — CONCORDIA EXERCITIVVM; ΟΜΟΝΟΙΑ ΣΕΒΑΣΤΩΝ sau ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ — CONCORDIA AVGVSTORVM¹³. Începând cu perioada Antoninilor, termenul cunoaște o largă răspândire în legendele monedelor din Ionia¹⁴, domnia lui Commodus constituind din acest punct de vedere un moment de *maximum*¹⁵. În vremea lui Gallienus se va emite de către alianța Pergam-Efes o nouă serie monetară având figurate, pe revers, cele două divinități Asklepios și Artemis¹⁶.

Ne oprim aici cu observațiile asupra problemelor cu caracter social și politic pe care le implică mesajul transmis de către legenda acestui gen monetar în lumea greco-romană, reținând că prezența amintitului medalion la Tomis constituie o raritate numismatică și un indiciu în privința legăturilor metropolei pontice cu îndepărtata lume grecească din Asia Mică.

EIN IN TOMIS AUFGEFUNDENES MEDAILLON VON COMMODUS

Zusammenfassung:

C. CHIRIAC

Der Verfasser behandelt ein in einem der tomitanischen Gräberfelder aufgefundenenes Medaillon aus Bronze von Commodus. Es wurde in Pergamon (Mysien) in Kleinasien als Zeichen der Verbündung dieser Stadt mit Ephesos verfertigt. Auf der Kehrseite sind die Darstellungen der Kultstatuen des Asklepios und der Artemis widergegeben. Die Legende der Kehrseite enthält den Ausdruck OMONOIA, der mit demjenigen der Römer, CONCORDIA, übereinstimmt und der ein politisches und moralisches Ideal von hellenistischer Tradition wiedergibt, das in der griechisch-römischen Welt Kleasiens und Griechenlands in Verbindung mit den Ansprüchen des Römischen Reiches sehr verbreitet war. Dieses Stück ist für den Münzenumlauf in römischer Epoche für Tomis eine Seltenheit.

¹⁰ R. Pera, *op. cit.*, p. 107—108 și nota 7.

¹¹ F. Ferguson, *Moral Values in the Ancient World*, Londra, 1958, p. 118—132; pentru semnificația și accepțiunea termenului în domeniul numismaticii, vezi pe larg R. Pera, *op. cit.*, p. 127—136.

¹² R. Pera, *op. cit.*, p. 136.

¹³ *Ibidem*, p. 127.

¹⁴ *Ibidem*, p. 29.

¹⁵ *Ibidem*, p. 131.

¹⁶ *Ibidem*, p. 108 și nota 8.